



« Η ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΤΗΣ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ ΠΑΡ' ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙ»

Αφροδίτη Κ. Κωνσταντινοπούλου

Υπ. Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών/
Φιλολόγος- Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
afroditikonstand@yahoo.gr

Περίληψη: Στο Α' βιβλίο των *Ηθικών Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης αναφέρεται στο «ἀκρότατον ἀγαθόν» που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι, την *εὐδαιμονία*¹. Η διερεύνηση της έννοιας της *εὐδαιμονίας* τον οδηγεί στη διαπίστωση ότι «ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν²» (= η ευδαιμονία είναι ενέργεια της ψυχῆς του ανθρώπου σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετῆς.) Επομένως, η ευδαιμονία συνδέεται με την *ψυχή* και την *ἀρετή*, και, κατά συνέπεια, καθίσταται απαραίτητη η διερεύνηση της ουσίας της τελευταίας, καθότι μόνο με την κατάκτηση αυτής δύνανται οι άνθρωποι να εξασφαλίσουν την ευδαιμονία. Στην αριστοτελική διάνοηση όμως η έννοια της ευδαιμονίας δεν αφορά μόνο στα ηθικά έργα, αλλά και τα πολιτικά. Η διασύνδεση αυτών των επιστημονικών αντικειμένων με επίκεντρο την ευδαιμονία έχει ως λογικό αρμό την έννοια του στόχου προς τον οποίο κατευθύνεται ο ανθρώπινος βίος. Η ευδαιμονία του ατόμου αποτελεί συνάμα και ευδαιμονία της πόλης· η ηθική αρετή της ευδαιμονίας εξασφαλίζει στην πολιτεία ένα άτομο ικανό και αυτάρκες να διάγει πολιτικό και κοινωνικό βίο εν πνεύματι αρμονίας. Αυτή η αρμονία του ιδιωτικού με τον κοινωνικό και δημόσιο βίο είναι η υπέρτατη μορφή του καλού και αγαθού. Στα *Ηθικά Νικομάχεια* το καλό της πόλεως είναι ανώτερο από το καλό και την ευδαιμονία του πολίτη. Είναι αδύνατον να γνωρίσει ο πολίτης την ευδαιμονία όταν η πόλη νοσεί αλλά και η ίδια η πολιτεία έχει σκοπό και χρέος να διαμορφώσει ενάρετους πολίτες γιατί μεταξύ αυτών υπάρχει σχέση δομικά άρρηκτη και αλληλεξαρτώμενη προκειμένου να επιτευχθεί το υπέρτατο τέλος επ' αγαθῶ όλων, το «εὖ ζῆν».

Λέξεις κλειδιά: ευδαιμονία, αγαθό, αρετή, πόλη.

THE PURSUIT OF EUDAIMONIA BY VIRTUES ACCORDING TO ARISTOTLE

Abstract: In the 1st book of «*Ethics Nicomachian*», Aristotle refers to eudaimonia, the "ultimate good" that men pursue with their acts. Exploring the notion of eudaimonia leads him to find out that «*Eudaimonia is the action of the soul of a person according to the rules of perfect virtue*». Therefore, eudaimonia is associated with the soul and virtue, and therefore it

¹Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1095 a 15-20.

²Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1102 a 4-7.



becomes necessary to investigate the essence of the latter, because only by conquering it can people obtain eudaimonia. According to Aristotelian intelligence, however, the concept of Eudaimonia refers not only to moral works but also to political ones. The interconnection of these scientific subjects with focus on eudaimonia has as a logical connection to the meaning of the goal to which human life is directed. Eudaimonia of the person is, at the same time, eudaimonia of the city; the moral virtue of eudaimonia can be secured for the state by a person capable and self-sufficient to live a political and social life in a spirit of harmony. This particular harmony of the private with the social and public life is the supreme form of good. In «Ethics Nicomachian», the well being of the city is superior to the well being and the eudaimonia of the citizen. It is impossible for the citizen to experience eudaimonia when the city doesn't. Also, the state itself has the purpose and the duty to form virtuous citizens because between them there is a relationship that is structurally indistinguishable and interdependent in order for «good life» to be reached as the ultimate end for the good of all.

Keywords: Eudaimonia, good, virtue, city.

« Πᾶσα τέχνη καί πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δε και πράξις τε καί προαίρεσις ἀγαθοῦ τινός ἐφίεσθαι δοκεῖ»³ (Κάθε τέχνη και κάθε επιστημονική έρευνα, ομοίως, λοιπόν, και κάθε πράξη και έλλογη απόφαση φαίνεται ότι αποβλέπει σε κάποιο αγαθό).

Στην αρχή των Ηθικών Νικομαχείων δηλώνεται η ύπαρξη ενός αγαθού προς το οποίο αποβλέπει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Η πληθώρα όμως πράξεων, τεχνών και επιστημών σηματοδοτεί και την ύπαρξη πολλών σκοπών⁴. Προς αποφυγήν όμως διαιωνίσεως επ' άπειρον της σκοποθεσίας, πρέπει να εντοπιστεί ο ύστατος εκείνος σκοπός που οδηγεί στο υπέρτατο αγαθό⁵. Εντούτοις, ως προϋπόθεση προβάλλεται η έρευνα της φύσεως αυτού προκειμένου να εντοπιστεί σε ποια τέχνη ή επιστήμη ανήκει⁶, έρευνα που απαιτεί «ἐπί σωτηρία τῆς ἀληθείας καί τά οἰκεῖα ἀναιρεῖν⁷», κατά τον φιλόσοφο.

Ως κυρίαρχη επιστήμη θεωρείται για τον Αριστοτέλη η πολιτική καθότι εμπεριέχουσα όλες τις άλλες επιστήμες καθορίζει τις πρακτέες ενέργειες των πολιτών. Η διαφύλαξη του αγαθού της πολιτείας ανάγεται σε έργο υψίστης αξίας, όταν λαμβάνει χώρα σε επίπεδο έθνους και πόλης⁸. Ωστόσο, οι νέοι δε θεωρούνται κατάλληλοι για τη σπουδή της πολιτικής, διότι στερούνται εμπειρίας της πρακτικής ζωής⁹.

³³ Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1094 a 1-3.

⁴ Αὐτόθι, 1094 a 11-16.

⁵ Αὐτόθι, 1094 a 21-25.

⁶ Αὐτόθι, 1094 a 28-32.

⁷ Αὐτόθι, 1096 a 17-20

⁸ Αὐτόθι, 1094 b 8-12.

⁹ Αὐτόθι, 1095 a 3-5: «Διό τῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατής ὁ νέος· ἄπειρος γάρ τῶν κατά τόν βίον πράξεων».



Καταλυτικός παράγοντας της ηθικής και διανοητικής εξέλιξης είναι η ωριμότητα αναγομένη σε επίπεδο ήθους και νόησης εν εξελίξει του χρόνου και εν απαλλαγή παθών, γιατί εν εναντία περιπτώσει η γνώση καθίσταται ανωφελής¹⁰. Κατά τον Αριστοτέλη, υπάρχουν τρία είδη ανθρώπων και αντίστοιχων βίων, επί τη βάσει των υπηρετούντων σκοπών, κατ' αναλογία της τριμερούς διαίρεσης των μερών της ψυχής κατά Πλάτωνα.

Η ουσία της ευδαιμονίας λανθασμένα συνδέεται απ' τους κοινούς ανθρώπους με την ηδονή, τον πλούτο ή την τιμή¹¹ διότι καταλαμβάνομενοι υπό των παθών τους κρίνουν σύμφωνα με τον τρόπο ζωής που διάγουν. Οι κοινοί και οι χυδαίοι ταυτίζουν την ευτυχία με την ηδονή. Οι επίλεκτοι επιδιώκουν τη δόξα ως σκοπό της πολιτικής ζωής, ο οποίος στην αριστοτελική διάνοηση θεωρείται επιπόλαιος¹², καθότι η δόξα φαίνεται να ανήκει περισσότερο σε αυτούς που την αποδίδουν παρά στους αποδέκτες. Μάλιστα, οι πολιτικοί, κατά τον φιλόσοφο, επιδιώκουν τη δόξα, για να επιβεβαιώσουν οι ίδιοι την αγαθότητά τους¹³. Η κοινωνική ζωή, λοιπόν, είναι εξαρτώμενη και υποτασσόμενη στην κρίση του συμπολίτη.

Σε ό, τι αφορά τον τρόπο ζωής που αποβλέπει στην υλική ευημερία απορρίπτεται, καθώς λειτουργεί προς χάριν του πλουτισμού και όχι της ευδαιμονίας. Η εντελέχεια αυτής της δραστηριότητας ευνοεί τον σκοπούμενο και όχι τον ενεργούντα. Επομένως, αυτό το είδος δεν μπορεί να είναι ελεύθερο, άρα ούτε ενάρετο. Βέβαια, μπορεί τα υλικά αγαθά να λειτουργούν ως μέσο για την επίτευξη της ευδαιμονίας, αφού η ένδεια αυτών επιφέρει εξαθλίωση, εντούτοις, τα αγαθά της ψυχής έχουν πρωταρχική αξία στην αρχαία ελληνική διάνοηση¹⁴. Η ευδαιμονία, κατά τον Αριστοτέλη, δε βασίζεται στα εξωτερικά αγαθά, αλλά ενέχει αυτάρκεια και τελειότητα γιατί αποτελεί τον σκοπό των δράσεών μας και επιλέγεται χάριν εαυτής και μόνο.¹⁵

Επιπρόσθετα, για να χαρακτηριστεί ευδαίμων ο βίος χρειάζεται «*ἀρετῆς τελείας και βίου τελείου*¹⁶», διότι στο ανθρώπινο γίγνεσθαι επέρχονται μεταβολές και συμπτώσεις – αστάθμητοι παράγοντες- με συνέπεια ένας ευτυχής να περιπέσει σε μεγάλη συμφορά στα γηρατειά. Εάν όμως ενεργεί σύμφωνα με την αρετή, κατά τον φιλόσοφο, θα υποφέρει με σύνεση, αξιοπρέπεια και μεγαλοψυχία τις ευμετάβλητες συγκυρίες του ανθρώπινου βίου και θα πράξει το καλύτερο δυνατό επί τη βάσει των υπάρχοντων μέσων¹⁷.

Όπως αναφέρθηκε, ο άνθρωπος για τον Αριστοτέλη μόνο μέσω της αρετής μπορεί να καταστεί ευδαίμων, γι' αυτό και αναζήτησε με τόση επιμονή τον ορισμό της στα *Ηθικά*

¹⁰ Αὐτόθι, 1095 a 5-14.

¹¹ Αὐτόθι, 1095 a 21-30.

¹² Αὐτόθι, 1095 b 25-28.

¹³ Αὐτόθι, 1095 b 31-33.

¹⁴ Κούτρας, (1978), σσ. 344-351.

¹⁵ Αριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1097 b, 8-25.

¹⁶ Αὐτόθι, 1100 a, 4-11.

¹⁷ Αὐτόθι, 1100 b 20-36 και 1101 a 1-4.



Νικομάχεια. Ωστόσο, προτού διατυπώσει τον ορισμό, προβαίνει σε μια τριμερή διαίρεση της ψυχής: στο «λόγον ἔχον μέρος», στο οποίο κυριαρχεί η λογική και αναφέρεται στις διανοητικές αρετές, στο «ἄλογον», στο οποίο κυριαρχούν συμπεριφορές που ουδόλως σχετίζονται με το νου και αφορούν κατώτερα ένστικτα και βιολογικές λειτουργίες, και σε ένα ενδιάμεσο μέρος, το «ἐπιθυμητικόν», στο οποίο μετέχουν τόσο το «ἔλλογον» όσο και το «ἄλογον» μέρος της ψυχής και σχετίζεται με τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου, δηλαδή τις ηθικές.

Στην αρχή του Β' βιβλίου των *Ηθικών Νικομαχείων*¹⁸ επισημαίνεται η διττή φύση της αρετής, η διανοητική και η ηθική. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι διανοητικές αρετές αναπτύσσονται κυρίως με τη διδασκαλία, άρα απαιτούνται χρόνος και εμπειρία για να αναπτυχθούν, αλλά οφείλονται και στη φύση του ανθρώπου, έχουν δηλαδή έμφυτες καταβολές. Αναφορικά με τις ηθικές αρετές, τονίζεται ότι καλλιεργούνται με την αγωγή, τη συστηματική εξάσκηση, μέχρι να προκληθεί εθισμός σε αυτές. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης πίστευε βαθύτατα ότι το ἦθος εξαρτάται από το ἔθος, δηλαδή τον εθισμό σε έναν συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς. Αυτός είναι και ο λόγος που ετυμολογεί τη λέξη ἠθικός από τη λέξη ἔθος (εκτεταμένος τύπος της λέξης ἦθος¹⁹), οδηγούμενος στην επισήμανση των πραγματικών σημασιών των λέξεων μέσω της ετυμολογικής τους προέλευσης. Είναι προφανές ότι ο Αριστοτέλης ταυτίζει το σημαίνον με το σημαινόμενο, ότι δηλαδή πιστεύει στην ταυτότητα «λέγεσθαι= εἶναι», προσδίδοντας οντολογικό περιεχόμενο στις λέξεις. Μάλιστα, προς το τέλος των *Ηθικών Νικομαχείων*²⁰ του, αφορμώμενος από το πόσο δύσκολο είναι να εγκαθιδρυθεί «ἦθος εὐγενές καί ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον» στις νεανικές ψυχές, οι οποίοι «πάθει ζῶντες τὰς ἡδονὰς διώκουσι καί δι' ὧν αὐταὶ ἔσονται, φεύγουσι δέ τὰς ἀντικειμενικὰς λύπας», εστιάζει στην πληθώρα των απόψεων που διατυπώθηκαν σχετικά με το πώς καθίστανται οι άνθρωποι τελικά αγαθοί: «οἷ μὲν φύσει, οἷ δε ἔθει, οἷ δε διδασχῆ», για να καταλήξει στο έθος, αφού πρώτα απέρριψε τη φύση λόγω ότι δεν εξαρτάται από τον άνθρωπο, αλλά και τη διδασχῆ, καθώς δεν επιφέρει πάντα το ίδιο αποτέλεσμα σε όλους. Ωστόσο, δε θα ήταν άστοχο εδώ να σημειώσουμε ότι τέτοιες απόψεις θα τις είχε διδαχθεί ο Σταγειρίτης φιλόσοφος και από τον Πλάτωνα: «κυριώτατον γάρ οὖν ἐμφύεται πᾶσι τό πᾶν ἦθος διά ἔθος», αναφέρει σχετικά στους *Νόμους*²¹.

Αριστοτελική θέση είναι ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει έμφυτη στον άνθρωπο, αφού εκείνα που υπάρχουν από τη φύση δε γίνεται να αποκτήσουν διαφορετικές συνήθειες²². Προς επίρρωσιν, παρατίθενται εμπειρικά δεδομένα για να ενισχυθεί η θέση ότι τα εκ φύσεως δεν μπορούν να αλλάξουν συμπεριφορά: η πέτρα, λόγου χάριν, που από τη φύση της φέρεται προς τα κάτω, όσες φορές και αν προσπαθήσει κάποιος ρίχνοντάς την προς

¹⁸Αὐτόθι, 1103a 14-20

¹⁹Μπαμπινιώτης, (2005), σ. 723.

²⁰Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1179 b 10 κ. εξ.

²¹Πλάτωνος, *Νόμοι*, 792 e 1-2.

²²Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1103 a 19-25.



τα πάνω, δεν μπορεί να συνηθίσει σε αυτό. Το ίδιο συμβαίνει, τονίζει ο Αριστοτέλης, και με τη φωτιά: επ' ουδενί δε δύναται να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα κάτω. Όλα αυτά βέβαια οδηγούν στο συμπέρασμα πως οτιδήποτε υπάρχει φύσει πρώτα το κατέχουμε ως δυνατότητα και έπειτα πραγματώνεται ως ενέργεια. Επί παραδείγματι, δεν κατέστημεν ικανοί να βλέπουμε επειδή πολλές φορές ασκηθήκαμε στην όραση, αντιθέτως, η δυνατότητα προϋπήρχε²³. Ο άνθρωπος γεννιέται με την ικανότητα να δεχθεί τις ηθικές αρετές ως έξεις και να τελειοποιείται ως προς αυτές μέσα από το ὀρθῶς ἐθίζειν.

Συμπερασματικά, οι ηθικές αρετές ούτε έχουν την προέλευσή τους στη φύση, ούτε αποτελούν παρέκκλιση από αυτή («...οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρά φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δέ διὰ τοῦ ἔθους²⁴...»). Αντιθέτως, η φύση είναι αυτή που κάνει τους ανθρώπους δεκτικούς στις ηθικές αρετές, που σημαίνει ότι οι άνθρωποι έχουν εκ φύσεως την προδιάθεση να τις δεχτούν. Η αρετή είναι λοιπόν είδος τελειώσεως μέσω της οποίας ο άνθρωπος εκπληρώνει τον σκοπό της υπάρξεώς του και γίνεται τέλειος με την απόκτησή της.

Παράλληλα, η διανοητική αρετή στην αριστοτελική διάνοηση εξαρτάται από τη διδασκαλία και απαιτεί χρόνο, εφόσον η μαθησιακή διαδικασία καταλαμβάνει μεγάλη χρονική διάρκεια, αλλά και εμπειρική εξάσκηση, η οποία και πάλι προϋποθέτει χρονική έκταση. Εκ των ανωτέρω, συνάγεται ότι την ευθύνη για τη μετάδοση των διανοητικών αρετών, όσων είναι διδακτών, την έχει ο δάσκαλος, με την καθοδήγηση του οποίου μπορεί κάποιος να γίνει φορέας γνώσεων.

Από την άλλη, όσον αφορά την ηθική αρετή, είναι ἔξις και εξαρτάται –όπως ειπώθηκε- από τον εθισμό του ανθρώπου σε έναν συγκεκριμένο ανώτερο τρόπο συμπεριφοράς με την επανάληψη ποιοτικά ὁμοίων ενεργειών²⁵. Ἄρα, και η απόκτηση της ηθικής αρετής απαιτεί χρόνο. Εντούτοις, την κύρια ευθύνη εδώ έχει πλέον ο «διδασκόμενος», δηλαδή αυτός που ἐθίζεται, διότι προκειμένου να γίνει αγαθός, πρέπει να το επιθυμεί -να είναι αποτέλεσμα ἔλλογης και ελεύθερης προσωπικής επιλογής- και να το επιδιώκει με σταθερή και αμετάκλητη συμπεριφορά («εἰδῶς, βεβαίως, προαιρούμενος²⁶»).

Ο Αριστοτέλης προβάλλει ως αποδεικτικό στοιχείο -για το ότι προηγείται η ενέργεια της δυνατότητας στην ηθική αρετή- αυτό που συμβαίνει στις πόλεις²⁷: οι νομοθέτες επιδιώκουν να καταστήσουν ενάρετους τους πολίτες με τον εθισμό τους σε ηθικές πράξεις. Το μέσο για να υλοποιηθεί αυτή η επιδίωξη είναι οι νόμοι. Έτσι λοιπόν, ο νόμος που

²³ Αὐτόθι, 1103 a 28-31.: «οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν».

²⁴ Αὐτόθι, 1103 a 25-28.

²⁵ Αὐτόθι, 1103 b 22-23: «ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται. διό δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι...»

²⁶ Αὐτόθι, 1105 a 31-33.

²⁷ Αὐτόθι, 1103 b 1-7.



θεσπίζεται ύστερα από προσεκτική σκέψη, «ὁ κείμενος ὀρθῶς²⁸», συνιστά τις αρετές, απαγορεύει τις κακίες και έχει ἄριστα αποτελέσματα. Αντίθετα, ο νόμος που συντάσσεται με πρόχειρο και επιπόλαιο τρόπο «ἀπεσχεδιασμένος²⁹» δεν επιφέρει εξίσου καλά αποτελέσματα. Γι' αυτό, λοιπόν, θεωρεί ο Αριστοτέλης υπεύθυνους για τα φαύλα πολιτεύματα (εδῶ ο ὅρος σημαίνει λιγότερο καλά, ὄχι κακά) τους νομοθέτες που αποτυγχάνουν στην επίτευξη του στόχου τους. Επί τη βάση αυτής της αναφοράς στο ἔργο του νομοθέτη, ο Σταγειρίτης φιλόσοφος συνδέει για ἄλλη μια φορά τη διδασκαλία με την καλλιέργεια των ηθικών αρετῶν και επισημαίνει ως κριτήριο διάκρισης της αγαθῆς πολιτείας ἀπὸ τη φαύλη το κατά πόσο οι νομοθέτες επιτυγχάνουν να καταστήσουν με τη δική τους καθοδήγηση ἐνάρετους τους πολίτες.

Καταλυτικός παράγοντας ὅμως είναι και η σημασία της ορθῆς παιδείας που πρέπει να παρέχεται «εὐθύς ἐκ νέων», να οδηγεί στη διαμόρφωση των σωστῶν ἔξεων (ὅπως τις υπαγορεύει ο ορθὸς λόγος), και να καθιστά το παιδί ικανό να χαίρεται και να λυπάται μόνο με ὄ, τι αξίζει, ὅπως ἔλεγε και ο Πλάτων³⁰, ἀφού οι αρετές σχετίζονται με τις πράξεις και τα πάθη. Η ἔλλειψη και η υπερβολή ὅμως φθείρουν τη μεσότητα, αποτελούν κακίες και πρέπει σε κάθε περίπτωση να αποφεύγονται. Ασφαλιστική δικλείδα αποτελεί η μεσότητα «προς ἡμᾶς», δηλαδή το υποκειμενικό μέσο που εντοπίζει και επιλέγει η λογική του φρόνιμου ἀνθρώπου στις ηθικές του ἐνέργειες, ἀφού η μεσότητα δεν εφαρμόζεται στις διανοητικές αρετές.

Κριτήριο ὅτι ἔχουν πια διαμορφωθεί οι σωστές ἔξεις αποτελεί το ευχάριστο συναίσθημα που βιώνει ο ἐνάρετος ἀνθρώπος κατά τη διάπραξη ἐνάρετων ἐνεργειῶν, ἀφού ἐνεργεῖ αυτοβούλως και ἐν ἐπιγνώσει τη χρονική στιγμή που πρέπει, για τα πράγματα που πρέπει, σε σχέση με τους ἀνθρώπους που πρέπει και με τον δέοντα τρόπο³¹. Ἐτσι, πραγματικά σῶφρων είναι ο ἀνθρώπος που ἀπέχοντας ἀπὸ τις σωματικές ἡδονές αισθάνεται χαρά ἀπὸ το ἴδιο καθεαυτό γεγονός, ἐνῶ αὐτός που ἐνοχλεῖται λόγω της ἀποχής είναι ἀκόλαστος³², ἀφού στην ουσία λειτουργεῖ ὑπ' ἀνάγκη και ἀνευ προαιρέσεως.

Στις ἀκρότητες των πράξεων και των παθῶν, πάντα το ἓνα ἄκρο ἐκ των δυο είναι περισσότερο λανθασμένο και γι' αὐτό ο φιλόσοφος συμβουλεύει να ἀποφεύγουμε το περισσότερο ἀντίθετο προς το μέσον, βρίσκοντας τις φυσικές μας κλίσεις και διαφυλάσσοντας τον εαυτό μας ἀπὸ τα ἀντίθετα, γιατί δεν μπορούμε ἀδέκαστοι να κρίνουμε την ἡδονή και τη λύπη³³.

²⁸ Αὐτόθι, 1129 b 30.

²⁹ Αὐτόθι, 1129 b 31.

³⁰ «διὸ δεῖ ἤχθαι πως εὐθύς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὥστε χαίρειν τε και λυπεῖσθαι οἷς δεῖ», Αριστ. Ηθ. Νικ., 1104 b 12-14.

³¹ Αὐτόθι, 1106 b 21-23.

³² Αὐτόθι, 1104 b 4-9.

³³ Αὐτόθι, 1109 b 1-10



Η αριστοτελική αρετή είναι, λοιπόν, πραγμάτωση ενέργειας που συντελεί στην επίτευξη της τελείωσης του προορισθέντος εκ φύσεως έργου κάθε όντος. Ως προς την οντολογική της υπόσταση είναι μεσότητα, αφού βρίσκει και επιλέγει το μέσον, ενώ ως προς τον αξιολογικό της χαρακτήρα αποτελεί ακρότητα, καθότι ταυτίζεται με το εὖ και ἀριστο³⁴.

Καταλήγοντας, αξίζει να επισημάνουμε όχι μόνο τον κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα της αριστοτελικής ηθικής, αλλά και τον ηθικό χαρακτήρα της πολιτικής. Η αρετή του Αριστοτέλους δεν μπορεί να εννοηθεί εκτός κοινωνίας, αφού αποκτά αυτοσυνειδησία όταν αλληλεπιδρά το εγώ με το εσύ της υπάρξεως του άλλου. Ο άνθρωπος ως «φύσει πολιτικόν ζῶον³⁵», είναι προορισμένος να ζει στην πόλη γιατί μόνο αυτή μπορεί να του διασφαλίσει την ύψιστη αυτάρκεια³⁶ που θα τον οδηγήσει στην ηθική και πνευματική ολοκλήρωση μέσα από την οποία δομικά και νομοτελειακά επιτυγχάνεται ο υπέρτατος σκοπός της πολιτείας: το «εὖ ζῆν», η ευδαιμονία των πολιτῶν εν συνόλω.

Βιβλιογραφία

Aristotle, (2009). *The nicomachean ethics*, translated by David Ross, revised with and introduction and notes by Lesley Brown, Oxford: Oxford University Press.

Aristotle, (1998). *The Politics*, translated by Ernest Barker; revised with an introduction and notes by R. F. Stalley, Oxford: Oxford University Press.

Γεωργούλης, Κ. Δ. (2000). *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.

Γεωργούλης, Κ. Δ. (1962). *Αριστοτέλης ο Σταγυρίτης*, εκδ. Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκη.

Düring, Ing. (1991-1994). *Αριστοτέλης, Παρουσίαση και Ερμηνεία της σκέψης του*, τόμ. Α', Β', μετ. Γεωργίου – Κατσιβέλα, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.

Κούτρας, Δημ. (1978), «Η ευδαιμονία στην ηθική φιλοσοφία του Αριστοτέλους», *Πρακτικά Παγκόσμιου Συνεδρίου «ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ» (Θεσσαλονίκη 7-14 Αυγούστου 1978)*, εκδ. Υπουργείου Πολιτισμού & Επιστημών, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Β' έκδοση, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα.

Νιάρχος, Κων. (2008). «*Αρχαία Έλληνική Φιλοσοφία μετά τῶν θεμελιωδῶν αὐτῆς ἐννοιῶν*». τόμος Α', Ἐθν. Βιβλ. Ἑλλάδος, Αθήνα.

³⁴ Αὐτόθι, 1107 b, 6- 8.

³⁵ Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, 1253 a 3.

³⁶ Αὐτόθι, 1252 b 29-1253 a, 1326 b 4



ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

*5ο Διεπιστημονικό Συνέδριο Φιλοσοφία και Κοσμολογία: Αφιέρωμα στα 2400
χρόνια από την γέννηση του Αριστοτέλη: Τόμος Πρακτικών*



Ένωση Ελλήνων Φυσικών

*5th Interdisciplinary Conference on Philosophy and Cosmology: in celebration of
the 2400th anniversary from Aristotle's birth: Volume of Proceedings*

ISBN: 978-960-93-8881-8

Plato, (1988). *The laws of Plato/ translated, with notes and an interpretive essay by Thomas L. Pangle*, Chicago: University of Chicago Press.

Πλάτων, *Νόμοι*, (1975), μετάφραση- σημειώσεις Κ. Φίλιππας, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα.

Ross, W. D., (2001). *Ο Αριστοτέλης*, μετ. Μ. Μήτσου, Γ' εκδ., Αθήνα, Μ. Ι. Ε. Τ.